

OSVRTI

JEZIK KAO SIGURNOSNI ČINITELJ
I HRVATSKI STANDARDNI JEZIK

Projekt „Jezici i nacionalizmi“, koji je dosegnuo vrhunac „Sarajevskom deklaracijom o jeziku“, ugrožavanje je sigurnosti novonastalih država na koje se odnosi jer oduzimanjem prava tim državama na izgradnju vlastitih standardnih jezika, a time i vlastitih kultura, oduzima im se i dio nacionalne sigurnosti koju standardni jezik sa sobom nosi.

U Hrvatskoj su se tome projektu – ugrožavanju hrvatske nacionalne sigurnosti – priključili mnogi intelektualci: pisci, glumci, ali i profesori, jezikoslovci, doktori znanosti, svojim javnim istupima, formalnim i neformalnim skupovima pokazavši tako nedostatak sigurnosne kulture, ali i nepoznavanje svih obilježja jezika, što je sve u Hrvatskoj ostalo bez pravog odgovora.

Sam projekt pak podsjeća na, ne tako davna, vremena kada hrvatski antifašisti nisu dopustili milijunima ljudi u Hrvatskoj, cijelom narodu, ni nazivati vlastiti jezik svojim imenom, a kamoli razvijati vlastitu jezičnu normu, a time i vlastitu kulturu, iako su tada svi drugi u zajedničkoj državi, sve do i najsitnijih manjina, to pravo imali i služili se njime.

No, krenimo redom.

Definicije

Kako bismo znali o čemu govorimo, definirat ćemo ključne pojmove odmah na početku, onako kako će se rabiti u ovom članku. Dakle, *nacija*, *sigurnost*, *nacionalna sigurnost*.

Nacija je sigurnosna zajednica koja ima međunarodno priznatu državu. *Sigurnosne* su *zajednice* zajednice ljudi udruženih radi ostvarivanja zajedničke sigurnosti. *Sigurnost*

je vjerojatnost povoljne budućnosti; mjerimo ju racionalnim brojem u otvorenom intervalu (0,1) ili postotcima (0 %, 100 %).¹ *Nacionalna* je *sigurnost* sigurnost nacije, odnosno nacionalna sigurnost je vjerojatnost povoljne budućnosti nacije.

Međutim, sve to se, kada je promatrani problem u pitanju, svodi na nekoliko jednostavnih pitanja. Kakva će nam budućnost biti ako ne nastavimo izgrađivati vlastiti standardni jezik različit od drugih standardnih jezika? Može li se bez vlastitoga standardnog jezika izgrađivati vlastita kultura? Ako ne nastavimo izgrađivati vlastitu kulturu, oko čega ćemo se onda okupiti i kako ćemo onda razvijati vlastite sposobnosti za život u okružju kakvo ono jest? I napokon, trebamo se upitati kolika je uopće vjerojatnost opstanka naše zajednice ukoliko ne nastavimo izgrađivati vlastiti standardni jezik?

Svako pitanje opstanka sigurnosno je pitanje, a pitanje opstanka nacije pitanje je nacionalne sigurnosti. Prije nego što nastavimo, dobro je odmah reći kako ni jednu naciju, pa tako niti hrvatsku, ne čine oni koji su iste krvi, već oni koji podupiru zajedničku sigurnost pa su se radi te zajedničke sigurnosti i okupili, odrekli i dijela vlastite slobode² i kada bi se u bilo kojoj naciji, pa tako i u hrvatskoj, isključili oni koji ne odgovaraju po krvi a doprinijeli su njenoj kulturi, znanosti, prosvjeti itd., drugim riječima doprinijeli su nacionalnoj sigurnosti, onda bi malo od te sigurnosti ostalo. U Hrvatskoj bismo tada isključili Ljudevita Gaja, Lisinskog, Vraza, Papandopula, Kabilja... ali i onu Talijanku, sestru Benediktinku koja je spasila Papino

¹ Slijedili bi matematički modeli temeljeni na teoriji vjerojatnosti koji nam ovdje ne će trebati.

² John Locke: „Dvije rasprave o vladi“

pismo od talijanskih fašista i time sačuvala trag o hrvatskom Zadru.

Kriterij je pripadnosti sigurnosnoj zajednici dakle doprinos zajedničkoj sigurnosti. One koji pozitivno doprinose zajedničkoj sigurnosti svaka zajednica prihvaća i nagrađuje, dok će one koji čine štetu, a osobito štetu zajedničkoj sigurnosti, svaka zajednica kazniti i odbaciti.

Jezik nije samo sredstvo komunikacije

Iako jezik služi komuniciranju,³ ne možemo ga definirati samo kao sredstvo komunikacije jer kada bi to bilo tako i komunikacija bila „ono bitno“, onda ne bismo imali toliko različitih jezika u svijetu i svi bismo govorili istim jezikom, primjerice esperantom. Esperanto, međutim, nije osiguravao sigurnost ni jednoj zajednici pa je tako i sama zamisao pomalo zamrla.

Važna je sigurnosna osobina svakog jezika nerazumijevanje – drugi, oni koji ne pripadaju našoj zajednici, ne bi nas trebali razumjeti ili barem ne bi trebali našim jezikom služiti se tako dobro a da ne bi bili prepoznati kao stranci. Na taj je način svakom članu zajednice omogućeno smjesta prepoznati onoga tko ne pripada zajednici. Tako je vlastiti jezik vrlo jednostavan i djelotvoran način osiguranja sigurnosti zajednice kao cjeline, ali i njezinih pojedinih članova.

Jezik je sastavnica sigurnosti, oko njega se zajednica okuplja i on omogućuje prepoznavanje svih drugih koji ne pripadaju zajednici. Jezikom se daje do znanja drugima da je ovdje riječ o zajednici koja ima vlastiti sigurnosni sustav (zakone, običaje, mentalitet...).

Nailazeći na drugi jezik, odmah smo svjesni da se nalazimo u nekoj drugoj sredini koja od nas očekuje i ponašanje sukladno tome.

Sve to vrlo je lako vidjeti i u malim pa i u najmanjim sredinama gdje ćemo, pojavimo li se, odmah biti upitani „Odakle smo?“, što nije obilježje samo malih izdvojenih sredina već i gradova pa i pojedinih četvrti, pojedinih slojeva društva.⁴ Karakteristika je to i znanstvenih sredina u kojima bismo vrlo brzo, čim bismo progovorili, bili prepoznati, recimo na nekom simpoziju liječnika, kao netko tko tu ne pripada. Jezik, sada znanstveni jezik, i ovdje ima sigurnosnu ulogu, ulogu opreza i prepoznavanja onih koji tu ne pripadaju. Uloga jezika, očito, niti ovdje nije samo dobro razumijevanje već upravo obrnuto: nerazumijevanje i stvaranje brane ulasku nepozvanima.

Zbog svega toga, zbog toga što jezik nije samo sredstvo komunikacije, nego i sredstvo osiguranja sigurnosti, za izgradnju hrvatskoga standardnog jezika, kao uostalom i za izgradnju bilo kojeg drugog jezika, nije bitno kako se u kojem kraju trenutačno govori, pa tako i kako se govori u pojedinim novonastalim državama u okružju i jesu li razlike u jezicima pojedinih sredina velike ili male.

Zbog toga su i sva jezikoslovna istraživanja i temeljem toga izvedeni zaključci o smjeru izgradnje novih standardnih jezika kao i zaključci o uvođenju jedinstvenog polivalentnog jezika, onako kako to vidi Sarajevska deklaracija iz 2017., u potpunosti bez smisla.

Na oblikovanje jezika svake države mnogo više utječe njezin geostrategijski položaj, politička slika okoliša i njezina geopolitička uloga, jednom riječju sigurnost, nego to kako se trenutačno govori. Kako su pak pitanja sigurnosti odgovornost politike i političara,

³ Nazivi kao što su „narječje“, „dijalekt“, lokalni govor, istočna ili zapadna varijanta itd. ovdje nisu porabljeni budući nisu jasno definirani. Jezikom se zbog toga, u ovom članku, naziva svaki oblik govora.

⁴ George Bernard Shaw: „Pygmalion“

legalno izabраниh predstavnika nacije, time su pozvani odlučivati o smjeru izgradnje nacionalnoga standardnog jezika i hrvatski političari ne bi trebali iz tog odlučivanja biti isključeni. Dakle, odgovor na pitanje kojim standardnim jezikom koja nacija treba govoriti ne ovisi o tome koji jezik svi razumiju i je li jezik, koji se predlaže za standardni, svima razumljiv, nego ovisi o tome kakvu nacionalnu budućnost nosi odabir ovog ili onog jezika sa sobom.

Kada tomu ne bi bilo tako, Židovi bi za standardni jezik u Izraelu bili odabrali ruski, jezik kojim govori većina Izraelaca, ili neki drugi, jidiš primjerice, a moguće je bilo napraviti i koine jezika koji se u Izraelu govore, što bi bilo najdemokračičnije ako se demokracija uzme kao kriterij. No Izraelci nisu postupili tako; izabrali su hebrejski jezik i hebrejsko pismo i na starim temeljima izgradili novohebrejski i novohebrejsko pismo. Dakle, izabrali su jezik kojim do tada nitko nije govorio i pismo kojim do tada nitko nije pisao i koje su onda svi morali učiti.⁵ Izraelci su političari izvrsno procijenili i političko okružje i geostrategijski položaj Izraela, a isto tako i geopolitičku ulogu Izraela u svojem okružju. Pored toga dobro su procijenili i težnju svoga naroda prema jeziku koji će biti prihvaćen. Hebrejski jezik bio je jedino rješenje za mladu državu⁶ jer je to jezik oko

kojega će se svi Židovi okupiti, što je osnovni uvjet sigurnosti – okupiti se. Ruski tu moć okupljanja nije imao kao ni drugi jezici kojima se i dalje slobodno govori u Izraelu.

Jezik je, dakle, suprotno tvrdnjama, upravo pitanje identiteta, a ne samo slobode, morala itd. jer je identitet minimalni uvjet sigurnosti. Međutim, uloga jezika u izgradnji nacionalne sigurnosti, prema Humboldt, ⁷ mnogo je veća od pukog stvaranja identitetskih razlika

U interesu vlastite sigurnosti svaka zajednica razvija vlastitu kulturu, a uloga je vlastitog jezika u izgradnji vlastite kulture nezamjenjiva. Ipak, tek onda kad jezične razlike u odnosu na druge jezike postanu tolike da samo etimolozi uspijevaju prepoznati sličnosti sa srodnim jezicima, tek onda je zaista moguće razvijati vlastitu kulturu. Tek tada nikakvi vanjski pritisci nisu više mogući i tek tada jedna kultura ima istinsku slobodu razvijati se samostalno.

Kultura nije samo književnost, kazalište, film ili galerija likovnih umjetnosti

Dakle, postojanje kulture izravno je svezano s jezikom i bez jezika kultura nije moguća. Jezik je temelj svake kulture, a što ne treba posebno dokazivati.

Razvoj nacionalne kulture nije moguć bez nacionalnoga standardnog jezika jer ako takav ne postoji, onda je uvijek moguće postaviti pitanje kome pripada ta kultura; tada je moguće da neprekidno drugi svojataju tuđu kulturnu baštinu, a onda su moguće i beskonačne prepirke oko toga čije je što i

⁵ Uostalom, nema standardnog jezika koji je nečiji materinski jezik i svaki je standardni jezik jezik koji svi tek trebaju učiti i uče ga, uče ga i prije svog prvog dana u školi i uče ga cijeli život.

⁶ Židovski su jezikoslovci vrsno izgradili novi jezik na temeljima starog, a veličinu toga djela, jer monumentalno je to djelo kojem svakako treba izraziti svoje divljenje, ilustrirat ćemo malom strojnicom Uzi koja ima stotinjak dijelova, a svakom tom dijelu u popratnoj knjižici uputa dano je hebrejsko ime, iako starohebrejski nije imao ni naziv za vatreno oružje.

⁷ Wilhelm Freiherr von Humboldt: „Die wahre Heimat ist eigentlich die Sprache. Sie bestimmt die Sehnsucht danach, und die Entfernung vom Heimischen geht immer durch die Sprache am schnellsten und leichtesten, wennauch am leibtesten vor sich.“ Briefe. An eine Freundin, 21. August 1827.

tko treba biti ponosan na to što je imao već u davna vremena. Osim toga, bez nacionalnoga standardnog jezika, nacionalni korpus nužno se razbija na više jezika, a time i na više kultura, što je izravno ugrožavanje nacionalne sigurnosti. U Hrvatskoj je to moguće promatrati na razlikama Dalmacije i Slavonije. To tek za primjer jer su i drugi krajevi Hrvatske znatno kulturno različiti i time je potreba za zajedničkim standardnim jezikom to veća jer je standardni jezik temelj zajedništva svih tih različitosti i pretpostavka zajedničkoj kulturi.

Međutim, kako se često kulturno blago (imovina) poistovjećuje sa samom kulturom, čime se gubi svijest o bitnoj ulozi kulture – onoj sigurnosnoj – a kako se kulturu još smatra i etičkom kategorijom, što ona sama po sebi nije, onda si, temeljem toga, pojedinci, čak i ako nisu za to stručni, uzimaju za pravo smatrati se pozvanima odlučivati o pitanjima nacionalne kulture pa tako i nacionalnog jezika.

Često se to pak događa i u ime umjetničke ili neke druge slobode. No, umjetnička sloboda, kao i svaka druga sloboda, nije neograničena. Granice nečije slobode tamo su gdje ta sloboda počinje ugrožavati istu takvu slobodu drugih, ali i tamo gdje ta sloboda počinje ugrožavati i neke druge vrijednosti; sigurnost zajednice u ovom slučaju. Sve vrijednosti, osim toga, nisu iste važnosti. Nikada se ne smije zaboraviti važnost sigurnosti. Uvijek je potrebno prvo osigurati sigurnost pa se tek onda može krenuti na izgradnju svega ostalog. Uostalom, nitko nije spreman odreći se sigurnosti za račun slobode, a kamo li za račun tuđe slobode. Umjetnost (književnost, film, kazalište...), umijeće (poljoprivreda, brodogradnja ...), religija itd. nisu kultura sami po sebi, oni su tek proizvodi jedne kulture, a ne kultura sama pa su tako i djelatnici koji se time bave tek *majstori svojih zanata* i nisu stručnjaci za

vođenje politike razvoja nacionalne kulture pa tako ni jezika, a upravo su se takvi okupili oko „Sarajevske deklaracije o jeziku“, što je svojevrсна zamjena kompetencija.

Kultura (od lat. colo, colere; uzgajati) je uzgoj, uzgoj u smislu uzgajanja i uzgoj u smislu onoga što jest uzgojeno, a uzgajaju se sposobnosti, a ne proizvodi tih sposobnosti. Visoke kulture one su koje su u vlastitoj zajednici uzgojile sposobnosti za izgradnju blagostanja i sigurnosti, što je osnova za izgradnju svega ostalog: umjetnosti, znanosti, filozofije itd. Međutim, to „sve ostalo“ mora biti u potpori onoga što je prvo; u potpori blagostanja i sigurnosti. Zato, ako se u tom „svemu ostalom“, što se obično smatra kulturom u užem smislu, razvijaju sposobnosti koje nisu potpora nacionalnom blagostanju i nacionalnoj sigurnosti ili im čak štete i razaraju ih, onda se moramo upitati čime se to bave neki naši kulturnjaci.

Dakle, kultura je uzgoj sposobnosti. Različite kulture različite su upravo po svojim sposobnostima, a osobito po sposobnosti osiguranja sigurnosti i zbog toga što su im sposobnosti za osiguranje sigurnosti različite, jedne kulture propadaju a druge ne, jedne padaju pod prevlast drugih, a druge ulaze u suradničke odnose, neke nestaju, a druge opet napreduju i razvijaju se dalje. Kulturno blago, kulturno nasljeđe te rad kulturnih djelatnika nezamjenjivi su u uzgoju nacije, uzgoju nacionalnog ponosa, nacionalnog duha, morala, otpornosti, izdržljivosti itd. a sve su to temelji u uzgoju nacionalnih sposobnosti osiguranja vlastitih interesa.

Međutim, kulturno nasljeđe rezultat je povijesti, a povijest je bila onakva kakva je bila i nitko se ne može odreći vlastite povijesti. Svi narodi svijeta doživjeli su kulture porobljavanja, kulture brutalnosti ili su sami bili agensi toga ili su ih pak povijesne okolnosti tjerale u sveze s drugima pa su prema tome prilagođavali svoje kulture i trpjeli

zahvate u vlastite jezike; preživljavali kao supkulture pa se opet uzdizali i sve to danas pripada kulturnom naslijeđu nekog naroda. Zbog toga svako nekritičko oslanjanje na kulturno nasljeđe nije dobar put u budućnost. Jedan od takvih loših puteva u budućnost i prijedlozi su potpisnika Sarajevske deklaracije iz 2017. jer se nekritički oslanjaju na postojeće kulturno i jezično naslijeđe koje je rezultat nimalo sretnih povijesnih okolnosti.

Hrvatsku nacionalnu koheziju i nacionalni ponos sasvim sigurno ne može osigurati srpsko-crnogorsko-bosanski jezik jer se Hrvatska oko takvog jezika, što ne treba posebno dokazivati, ne će nikada okupiti. Zbog toga takav jezik nema nikakvog smisla osim ukoliko smisao nije upravo taj – da se Hrvatska nikada ne okupi.

Kako je u potpori tvrdnji o potrebi nastavka izgradnje hrvatskoga standardnog jezika u smjeru autonomnosti i znatne različitosti u odnosu na sve slične jezike naveden izraelski primjer, potrebno je reći i nekoliko riječi o primjerima koji su naoko potpuno suprotni rečenom i gdje se više država služi istim jezikom upravo onako kako bi to potpisnici „Deklaracije“ htjeli.

Si duo faciunt idem, non est idem.

Jednu skupinu takvih država čine države koje su iz geostrategijskih razloga podijeljene i pripadaju različitim globalnim sigurnosnim sustavima (primjerice, Sjeverna i Južna Koreja ili Kina i Tajvan). Takve države teže ponovnom ujedinjenju i zadržale su jezike koje su imale prije podjele kako bi ostvarile pretpostavke za buduće ujedinjenje i ponovno oblikovanje jedinstvene države.

Države nastale raspadom Jugoslavije ne teže ponovnom ujedinjenju niti bi ga prihvatile jer su jedva dočekale svoju samostalnost.

Drugu skupinu država čine države koje su izgradile zajednički sigurnosni sustav i na taj način osigurale vlastitu sigurnost (SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo, Australija) pa se onda, naravno, koriste i zajedničkim jezikom. Kako je ovdje riječ o zemljama „slobode“, one nemaju potrebe propisivati kojim će se standardnim jezikom govoriti ni taj jezik zakonom štiti. U njima prosvjetu, kulturu i znanost financiraju bogati i najbogatiji i kako njihovi bogati i najbogatiji itekako dobro znaju nacionalni sigurnosni interes, svako odstupanje koje bi taj interes ugrozilo, jednostavno bi prestali financirati i ono bi samo od sebe nestalo.

Države nastale raspadom Jugoslavije nemaju zajednički sigurnosni sustav niti mu teže, a sigurnosni problemi međusobno su potpuno različiti, tako da tu nema mjesta potrebi za stvaranjem zajedničkog jezika.

Promatranjem svih ostalih slučajeva (Austrija i Njemačka, primjerice) u kojima dvije ili više država imaju jedan jezik došli bismo do istih ili sličnih zaključaka – nacionalni standardni jezik rezultat je sigurnosnog interesa.

Hrvatski bi standardni jezik trebao nastaviti smjerom uočavanja i poštivanja znatnih razlika u odnosu na slične mu jezike, kako je to već ovdje rečeno: hrvatski je standardni jezik potrebno i zakonom zaštititi.

Berislav Štajdohar, brg. is.